

พระพุทธศาสนานิกายมหายานในแถบเอเชีย*

MAHĀYĀNA BUDDHISM IN ASIA

พระใบฎีกามงคล ปณฺญาทีโป

พระธีรวัชร มุตตจิตฺโต

Phra Baidika Mongkol Panyateepo

Phra Theerawat Muttajitto

วัดเอนกพิมอรประชานาถ

Wat Anekphimon Prachanat

phrathirwachrxudmsin@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นพระพุทธศาสนานิกายหนึ่ง ที่ได้รับการนับถืออย่างมากในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยถือกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดียราว พุทธศตวรรษที่ 5-7 ก่อกำเนิดขึ้นจากการรวมหลักอภิปรัชญาของนิกายย่อย 18 นิกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติที่มีการแพร่หลาย คือ อินเดียน เนปาล ภูฏาน เป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาสาขามหายานมีวิธีการปฏิบัติและทัศนคติที่แตกต่างจากคณะสงฆ์เถรวาทมีจุดกำเนิดจากประเทศอินเดียหลังสมัยพุทธกาลได้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบเอเชียในหลาย ๆ ประเทศไม่ว่าจะเป็น เนปาล ทิเบต ภูฏาน ซึ่งสามารถได้ว่าการศึกษพระพุทธศาสนาในมหายานมีการบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์ และมีวัตรปฏิบัติที่ต่างกันอย่างออกไปในหลาย ๆ ฝ่ายและมีการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าหรือเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อปลดปล่อยตนออกจากทุกข์

คำสำคัญ : พระพุทธศาสนา, มหายาน, เอเชีย

Abstract

Mahāyāna Buddhism is a branch of Buddhism that is widely practiced in East Asian countries. It originated in India around the 5th to 7th century CE and emerged from the fusion of the philosophical principles of 18 smaller sects, with a focus on the practice of compassion and the Bodhisattva path. Countries such as India, Nepal, and Bhutan are home to Mahāyāna Buddhism, which has different practices and attitudes compared to the Theravāda tradition. After the Buddha's time, Mahāyāna Buddhism spread across many countries in Asia, including Nepal, Tibet, and Bhutan. The study of Mahāyāna Buddhism emphasizes the cultivation of virtues to

*Received March 10, 2025; Revised April 18, 2025; Accepted June 11, 2025

become a Bodhisattva, with the goal of attaining Buddhahood or working towards the enlightenment of all beings, ultimately aiming to free oneself from suffering.

Keywords : Buddhism, Mahayana, Asia

บทนำ

พระพุทธศาสนามีจุดกำเนิดที่ประเทศอินเดียทางตอนเหนือและเผยแผ่ไปยังนานาประเทศโดยรอบ บางประเทศนั้นพระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึงตั้งแต่สมัยพุทธกาล โดยเฉพาะ ประเทศที่มีพรมแดนติดกับอินเดีย เช่น ประเทศเนปาล เป็นต้น แต่ส่วนมากได้รับพระพุทธศาสนา ครั้งแรกในยุคพระเจ้าอโศกมหาราชที่ได้ส่งสมณทูต 9 สาย ไปสู่ประเทศต่าง ๆ ในเอเชียเปิดรับเอา พระพุทธศาสนาเข้ามาประสมประสานกับอารยธรรมเดิมของตนจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่มี เอกลักษณ์เฉพาะของดินแดนนั้น ๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคก่อนนั้น พระภิกษุผู้เป็นธรรมทูตมักจะเดินทางไปบน เส้นทางคาราวานที่เรียกว่า เส้นทางสายไหม (Silk Road) ซึ่งเป็นเส้นทางของ ขบวนคาราวานใน ภูมิภาคเอเชียใต้ที่เชื่อมเมืองต่าง ๆ พระพุทธศาสนานิคมหายานได้แพร่หลายไปทั่วเอเชีย กลาง เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออก เมื่อพระพุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมลง พระพุทธศาสนานิคมหายานในเอเชียกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เสื่อมตามไปด้วย ยังคงเหลือในจีน ทิเบต ญี่ปุ่น เวียดนาม พระพุทธศาสนา ได้แพร่หลายไปยังโลกตะวันตกตั้งแต่ครั้งโบราณ แต่ชาวตะวันตกหันมาสนใจพระพุทธศาสนามาก ขึ้นใน ยุคจักรวรรดินิยมและหลังสงครามโลกนี้เอง ปัจจุบันพระพุทธศาสนาในต่างประเทศได้ผสมกับความเชื่อของ ประเทศนั้น ๆ ดังนั้นจะเห็นพระสงฆ์ที่มีความคิดก้าวหน้าทันเหตุการณ์ได้ตื่นตัวที่จะปรับปรุงตนให้ทันโลกอยู่เสมอ การ พัฒนาพระสงฆ์เน้นไปที่การศึกษาซึ่งสอดคล้องกับทิศทางของรัฐบาลเป็นหลัก

หลังจากที่มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 1 และมีการรื้อยกรองสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้สอนมาเป็นคำ สอนเป็นพระไตรปิฎกเกิดขึ้นเกิดการแยกนิกายเพื่อในพื้นที่ต่าง ๆ จะได้นำคำสอนเหล่านั้นไปเผยแผ่ให้แก่สาวกของ ตนและเพื่อความเข้าใจง่ายเข้ากับบริบทพื้นที่ต่าง ๆ มหายานจึงเป็นนิกายหนึ่งที่ได้รับการสืบทอดเป็นพระพุทธ ศาสนาตั้งแต่สมัยโบราณมาซึ่งในแต่ละประเทศก็มีข้อวัตรปฏิบัติและมีสิ่งที่แตกต่างกันหลายๆข้อผู้เขียนจึงได้ชี้แจง แนะนำมาเสนอเป็นบทความเพื่อเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์และนำไปสู่การปฏิบัติให้ถูกต้องแต่ตามหลักทาง พระพุทธศาสนาจริง ๆ แล้วนิกายนั้นไม่ได้เกี่ยวกับการขัดเกลาหรือการทำให้ตนเองหมดเขตได้เลยเป็นเพียงแค่ สมมุติที่ตั้งขึ้นเพื่อความเข้าใจง่ายดังใจ ใจความในทางพระพุทธศาสนาเป็นการฝึกจิตและปล่อยวางให้ได้เพื่อทำตน ให้พ้นไปจากโรคพิษไปจากทุกข์ตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพราะฉะนั้นแล้วหลักธรรมคำสอนทาง พระพุทธศาสนาองค์ความรู้ที่แท้จริงคือการทำสมาธิและทำจิตให้ผ่องใสปล่อยวางและสามารถปฏิบัติตนให้พ้นทุกข์ ได้แต่ในบทความนี้จะอธิบายในเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งในแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นที่เนปาล ภูฏาน ทิเบต หรือประเทศต่าง ๆ ที่มีความน่าสนใจที่ผู้เขียนในยกตัวอย่าง

ความหมายของนิกายมหายาน

มหายานในแต่ละประเทศก็มีความแตกต่างกันออกไป ความแตกต่างนี้เกิดขึ้นเพราะความ เป็นลัทธินิกาย นั้นเอง ผู้ปฏิบัติธรรมที่ค้นพบสัจธรรมแท้่ออกจากกรงขังแห่งลัทธินิกายได้ ย่อมพบ ว่ามีพระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่ แท้จริงอยู่ และคำ ว่า “มหายาน” เป็นคำ เรียกนิกายของภิกษุฝ่ายเหนือของ อินเดีย บางทีเรียก “อุตรนิกาย” (นิกายฝ่ายเหนือ) บ้าง “อาจารย์วาท” บ้าง ซึ่งมีจุดมุ่งสอนให้ระงับ ดับกิเลส ทั้งยังได้แก้ไขคำสอนในพระ พุทธศาสนา ให้ผันแปรไปตามลำดับ พวกนี้เรียกลัทธิของตน ว่า “มหายาน” ซึ่งแปลว่า “ยานใหญ่” สามารถ นำพาประชาชนให้ข้ามวัฏสงสาร คือ ความทุกข์ จากการเวียนว่ายตายเกิดได้คราวละมาก ๆ จุดเด่นของนิกายนี้อยู่ ที่แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์สร้างบารมี เพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิตในโลกไปสู่พระนิพพาน ซึ่งมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ ในประเทศเวียดนาม เนปาล ทิเบต ญี่ปุ่น มองโกเลีย และภูฏาน เป็นต้น พระพุทธศาสนา นิกายมหายานได้เผยแผ่ไปทั่วโลกอีกทั้งมีพุทธศาสนิกชนอยู่เป็นจำนวนมาก

พระพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นพระพุทธศาสนานิกายหนึ่ง ที่ได้รับการนับถืออย่างมากในประเทศ แลเบเอเชียตะวันออกโดยถือกำเนิดขึ้นในประเทศอินเดียราว พุทธศตวรรษที่ 5-7 ก่อกำเนิดขึ้นจากการรวมหลัก อภิปรัชญาของนิกายย่อย 18 นิกาย (ส. ศิวรักษ์, ม.ป.ป) ซึ่งได้แยกออกมาจากนิกายดั้งเดิม หรือเถรวาทและ มหาสังฆิกะผาสุก (อินทราวุธ, 2543) มหายานมาจากธาตุศัพท์ที่ว่า มหา+ยาน ซึ่งมีความหมายว่า “พาหนะที่ ใหญ่” เป็นคำเรียกที่อาศัยการเปรียบเทียบ จากคำว่า “หินยาน” ซึ่งมาจากคำว่า หิน+ยาน ซึ่งทางมหายานให้ ความหมายว่า “พาหนะที่เล็ก ๆ ” สาเหตุของการแบ่งแยกนิกายของมหายานนั้นมีหลายประการ แต่โดยสรุปแล้ว เกิดจากข้อขัดแย้งในทางความคิดเกี่ยวกับพระวินัยปิฎก การเชื่อในสิ่งที่ เป็นอภิปรัชญาของพระภิกษุรุ่นหลังจากที่ พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้ว ตลอดจนวิธีการเผยแผ่แบบใหม่และอิทธิพลของสภาพแวดล้อมใน ประเทศอินเดียขณะนั้น (วรรณะ มูลขำ, 2545) มหายานมีจุดกำเนิดจากพุทธวจนะในสมัยจวนดับขันธปรินิพพาน ว่า “ดูกรอานนท์ หากสงฆ์ต้องการ ก็ให้ถอนสิกขาบทเล็กน้อยได้” เมื่อเวลาผ่านไป สงฆ์ฝ่ายหนึ่งจึงถือเอาพุทธ วจนะข้อนี้เป็นพุทธานุญาตปรับสิกขาบทบางข้อได้ เพื่อความสะดวกในการเผยแผ่พระธรรมวินัย สิ่งใดเป็นอุปสรรค ก็ลดทอนลง ที่พัฒนามาจากพระภิกษุกลุ่มหนึ่งที่ไม่ยอมรับ และไม่เห็นด้วยในมติการสังคายนาครั้งแรกมหายาน หมายถึง พาหนะที่ใหญ่ เป็นความเปรียบเพราะจุดประสงค์คือ จะช่วยรื้อขนสรรพสัตว์ให้ถึงนิพพานให้ได้มากที่สุด เพื่อดับทุกข์ในสังสารวัฏ ปัจจุบันแพร่หลายในทิเบตภูฏาน จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ไต้หวัน มองโกเลีย ภูฏาน เนปาล เวียดนาม และอินเดียบางส่วน (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, 2568) การปรับปรุงแก้ไขข้อบัญญัติและคำสอนบาง ประการของพระพุทธเจ้าให้เหมาะกับเวลาและสถานที่ที่เปลี่ยนแปลงไป มหายานจะไม่ริบคว่นไปสู่ความดับทุกข์ จนกว่าจะช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ มหายานตั้งบุคคลเป็นแกนกลาง คำนี้ถึงสติปัญญา ความคิด ความรู้ และ ความสามารถของบุคคลเป็นเกณฑ์ แทนที่จะปรับบุคคลให้เข้าหาพระพุทธพจน์ แต่ปรับพระพุทธพจน์เข้าหาบุคคล เพื่อประโยชน์แก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มหายานถือเรื่องบารมีเป็นสำคัญ เพื่อความเป็นพระโพธิสัตว์ความจริง คำของการแตกแยกออกเป็น 2 นิกาย เริ่มมีมาตั้งแต่หลังพุทธปรินิพพานเป็นต้นมา เพราะพระปุราณะไม่ยอมรับ

ผลการสังคายนา โดยพระมหากัสสปเถระที่ถ้ำสัตตบรรณคูหาและได้แยกตัวออกมาทำสังคายนาต่างหาก แต่นักปราชญ์ทั้งหลายเชื่อว่าพระพุทธศาสนา ได้เกิดการแบ่งแยกนิกายต่าง ๆ ถึง 18 นิกายหรือมากกว่านั้นในพุทธศตวรรษที่ 2 ส่วนมากเป็นนิกายเล็ก ๆ ไม่ค่อยมีบทบาทนักนิกายที่ได้รับความนิยมและมีอิทธิพลมากที่สุดในระยะ 5 ศตวรรษแรกได้แก่ เถรวาท ซึ่งยึดถือตามมติปฐมสังคายนาเป็นหลักสำคัญ และนิกายนี้เองยังได้แตกแยกออกเป็นนิกายเล็ก ๆ อีก 12 นิกายเมื่อย้อนหลังไปดูเหตุการณ์ที่เป็นบ่อเกิดของมหายาน (วคิน อินทสระ, 2546) เราก็คงจะทราบความเป็นมาของพระพุทธศาสนาในยุคต้นพอสมควร คือในระหว่างสมัยที่พวกกุษาณะกำลังแผ่อิทธิพลอยู่ในอินเดียภาคเหนือ และพวกอันธระกำลังเสวยอำนาจ ณ อินเดียภาคทักษิณ (ใต้) ราวพุทธศตวรรษที่ 6-7 ในสมัยดังกล่าว ได้มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา นั่นคือการถือกำเนิดของลัทธินิกายใหม่นิกายนี้เรียกตัวเองว่า “มหายาน” การปรากฏขึ้นของมหายาน นับว่าเป็นวิวัฒนาการการปฏิบัติประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ปัจจุบันนิกายนี้สามารถครองใจประชาชนหลายร้อยล้านคนในจีน ญี่ปุ่น ทิเบต มองโกเลีย เวียดนาม เกาหลี ดังที่เราทราบกันในปัจจุบันสาเหตุที่ทำให้เกิดนิกายมหายานนั้นมีหลายประเด็น แต่พบสรุปย่อ ๆ ดังต่อไปนี้

ก. มหายานเกิดจากบางนิกายใน 18 นิกาย

ต่างนิกาย ต่างมีอุดมคติทัศนะทางหลักธรรม และวัตรปฏิบัติที่ผิดแผกแตกต่างกันออกไปมากบ้างน้อยบ้าง และต่างนิกายต่างก็มีศูนย์กลางของนิกาย นิกายทั้ง 18 มีดังต่อไปนี้ 1. นิกายสถวีรวาท 2. นิกายมหาสังฆิกาวาท 3. นิกายเอภิปโยหาริกาวาท 4. นิกายโลกุตตรวาทิน 5. นิกายโคกุลิกาวาท 6. นิกายพหุสสุติวาท 7. นิกายปัญญุตติวาท 8. นิกายมหิสาสิกาวาท 9. นิกายวัชชีบุตร 10. นิกายสรวาสติวาทิน 11. นิกายธรรมคูปตะ 12. นิกายกัสสปิกาวาท 13. นิกายเสาตรนติกะ 14. นิกายเจติวาท 15. นิกายสมิตติวาท 16. นิกายเหมวันตะ 17. นิกายสุดตวาท 18. นิกายอันธกะเหล่านี้ต่อมาแตกเพิ่มออกเป็น 22 นิกาย คือ 19. นิกายปรเสลียะและอุตตรเสลียะ 20. นิกายอุตตรปละ 21. นิกายวิวัชชวาทิน 22. นิกายเวตุลลลกะ ต่อมาบางนิกายย่อยก็ได้พัฒนาการมาเป็นมหายานโดยเฉพาะนิกายมหาสังฆิกะ และบางส่วนก็ยังคงเป็นเถรวาทหรือหินยานเช่นเดิม

ข. มหายานเกิดจากพระบุคลิภาพของพระพุทธเจ้า

ในหลักธรรมของนิกายมหาสังฆิกะ จะเห็นได้ว่าทัศนะต่อพระบุคลิภาพอันยิ่งใหญ่ของพระบรมศาสดาในส่วนโลกุตตรภาพ แตกต่างจากนิกายเถรวาท ขณะที่ฝ่ายเถรวาทถือว่าพระวรกายเปรียบเหมือนกับสามัญชนทั่วไป ย่อมเสื่อมไปเพราะอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ย่อมแตกดับในที่สุด แต่ที่ไม่ดับคือพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่มหาสังฆิกะเห็นว่าพระบุคลิภาพและชนม์ชีพจะแตกดับลงในอนุปาทิเสสนิพพานนั้น ยังไม่ได้เสียแรงที่พระองค์เป็นอภิรุษที่สร้างบารมีมานับสงฆ์จะมาดับสูญโดยไม่เหลืออะไรไม่ได้ พวกเขาถือว่าภาวะของพระพุทธเจ้าทั้งนามและรูปเป็นโลกุตระพระชนม์ชีพยังยั่งยืนไม่มีขอบเขต สิ่งที่แตกดับเป็นเพียงมายาธรรมเท่านั้น ความคิดเช่นนี้เองที่ก่อให้เกิดลัทธิมหายาน พวกเขาเห็นตัวอย่างการบำเพ็ญบารมีของพระพุทธเจ้าเมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ที่ซาบซึ้งจึงนำเอาโพธิจริยาทั้ง 10 ทศนั้นมาประกาศเป็นพิเศษและตั้งอุดมคติที่จะให้มุ่งสำเร็จสัพพัญญุต

ญาณ มีโอกาสสร้างบารมีเป็นพระโพธิสัตว์เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์และไม่พอใจในการบรรลุพระอรหันต์ เพราะถือว่าคับแคบเฉพาะตน

พระพุทธศาสนาในพระชนมชีพในประเทศไทย

ประเทศไทยแม้จะเป็นที่ตั้งของลุ่มพินีสถานอันเป็นสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า พระพุทธศาสนาในประเทศไทยได้รับมาจากประเทศอินเดียอีกทอดหนึ่ง เพราะพระพุทธเจ้าทรง ตรัสรู้และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นซึ่งอยู่ประเทศอินเดียเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นพระพุทธ ศาสนาในประเทศไทยในสมัยแรกๆ จึงยังไม่มีหลักฐานปรากฏที่ชัดเจนประวัติศาสตร์ของพุทธ ศาสนาในประเทศไทยพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. หลักฐานที่แสดงถึงพระพุทธศาสนาในประเทศไทยเพิ่งจะปรากฏชัดเจนในสมัย พระเจ้าอโศกมหาราชในพุทธศตวรรษที่ 3 โดยมีตำนานเล่าว่า พระเจ้าอโศกมหาราชได้เสด็จไปยังเนปาลเพื่อปราบกบฏตั้งแต่ยังทรงเป็นพระราชกุมาร หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว คราวหนึ่งได้ เสด็จมายังลุ่มพินี เพื่อนมัสการสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้าและทรงประดิษฐานหลักศิลาจารึก ไว้เป็นอนุสรณ์ ณ ที่นั้นด้วยนอกจากนั้นพระราชบิดาของพระเจ้าอโศกพระนามว่า จารุมดี ได้อภิเษก สมรสกับขุนนางชาวเนปาลท่านหนึ่ง โดยสร้างสถูปและวัดไว้หลายแห่งยังปรากฏซากอยู่จนทุกวันนี้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), ม.ป.ป)

2. ในพุทธศตวรรษที่ 13 การทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังใน ประเทศไทยปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช โดยพระองค์ได้ พระราชทานพระราชบิดาให้อภิเษกสมรสกับพระเจ้าสรองสันคัมโปผู้เป็นกษัตริย์ของประเทศทิเบต พระพุทธศาสนาเริ่มเผยแผ่เข้าไปในทิเบต และปรากฏว่ามีบัณฑิตชาวเนปาลร่วมงานแปลคัมภีร์ ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบตในราชสำนักทิเบตด้วย

3. ประมาณพุทธศตวรรษที่ 14 ในสมัยของพระศานตรักษิต ความสัมพันธ์ทางศาสนา และวัฒนธรรมระหว่างประเทศไทยและทิเบตก็มั่นคงแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

4. ในพุทธศตวรรษที่ 17-18 เมื่อชาวมุสลิมเข้ารุกรานแคว้นพินีสถานและเบงกอลทำลาย วัดถุก่อสร้าง เผาวัดและฆ่าพระสงฆ์ทำให้พระภิกษุต้องหลบภัยเข้าไปอาศัยอยู่ในเนปาลพร้อมทั้งนำคัมภีร์ที่มีค่าจำนวนมากมายังเข้าไปด้วย คัมภีร์บางส่วนได้ถูกนำไปจนถึงทิเบตและได้รับการรักษาไว้อย่าง ดีจนถึงทุกวันนี้ เมื่อมหาวิทยาลัยนาลันทาถูกทำลายพินีสถานและพระพุทธศาสนาได้เสื่อมสูญไปจาก ประเทศอินเดียแล้วพระพุทธศาสนาในประเทศไทยก็เสื่อมสูญไปเช่นเดียวกันและคุณลักษณะ พิเศษที่เป็นเครื่องหมายเฉพาะของพระพุทธศาสนา เช่น ชีวิตพระสงฆ์ในอาราม การไม่ถือชนชั้น วรรณะ การไม่เชื่อถือเรื่องไสยศาสตร์ต่าง ๆ ฯลฯ ได้เสื่อมสูญไปในที่สุด ทำให้ขาดลักษณะเด่นที่แตกต่างจากศาสนาอื่น

5. ประเทศไทยได้กลายมาเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาแบบตันตระและได้มี นิกายพุทธปรัชญาสำนักใหญ่ ๆ เกิดขึ้น 4 นิกาย คือสวาภาวีกะ ไชยวีกะ การมิกะ และยาดริกะแต่นิกายก็แตกย่อยออกไปอีก

หลายสาขาและนิยายต่าง ๆ แสดงให้เห็นความผสมผสานเข้าด้วย กันของกระแสความคิดทางปรัชญาหลายแบบ หลายแนวเท่าที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดียและทิเบต ด้วยอิทธิพลของศาสนาฮินดูและพระพุทธศาสนา

6. ในปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทขึ้นในประเทศเนปาล สมาคม แห่งหนึ่งชื่อ ธรรมมัยสภา ได้อุปถัมภ์ให้พระภิกษุจากประเทศศรีลังกาหรือพระภิกษุเนปาลที่ได้รับ การศึกษาและฝึกอบรมใน ประเทศศรีลังกาให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่เนปาลอย่างจริงจัง และได้ พิมพ์คำแปลพระสูตรจากภาษาบาลีเป็น ภาษาถิ่นออกเผยแผ่หลายพระสูตร จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาในประเทศเนปาล หลังจากยุคของ พระเจ้าอโศกมหาราชเป็นพระพุทธศานานิยามหายาน เพราะปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่ามีการ แปลคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเป็นภาษาทิเบต เพราะภาษาสันสกฤตเป็นภาษาที่ใช้บันทึกพระสูตรของพระพุทธศาสนา นิยามหายาน นอกจากนั้นประเทศเนปาลยังเคยเป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนา นิยามตันตระซึ่งเป็นนิกาย ย่อยของพระพุทธศานานิยามหายานเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันพระพุทธศาสนา ในประเทศเนปาลเป็นนิกายเถรวาทเพราะรับอิทธิพลมาจากประเทศศรีลังกาซึ่งเป็นพระพุทธศาสนา แบบเถรวาท

พระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ (Buddha to be) คือพระพุทธเจ้าในอนาคต เราทุกคนล้วนจะเป็น พระโพธิสัตว์ในอนาคตด้วยกันทั้งสิ้น แต่ผู้ที่จะก้าวขึ้นสู่บันไดแห่งความเป็นพระโพธิสัตว์ได้นั้นต้อง กระทำสัตย์ปฏิญาณ 4 ประการ

1. ปลดปล่อยสรรพสัตว์
2. ทำลายต้นเหตุชั่วช้าทั้งมวล
3. เรียนสัจจะและสั่งสอนแก่บุคคลอื่น
4. นำสรรพสัตว์ไปสู่ความเป็นพุทธ. “คำว่าพระโพธิสัตว์” นั้นมีความหมายเป็น 2 นัยด้วยกัน

1. นัยแคบ เป็นชื่อเรียกบุคคลซึ่งกระทำ ปฏิญาณเพื่อรู้แจ้งอุดมคติอันเป็นวิถีทางไปสู่ ความเป็นพุทธของเขา.

2. นัยกว้าง หมายถึง บุคคลผู้กำลังพยายามเพื่อความตรัสรู้ของสัตว์อื่น ด้วยการทำสัตย์ ปฏิญาณ 4 ประการ และบำเพ็ญบารมี 6. ถึงแม้พระศากยมนีพระองค์เองก็เคยเป็นพระโพธิสัตว์มาแล้ว ในชาดกได้กล่าวถึง ชีวิตใน อดีตชาติของพระองค์ว่า บางชาติพระองค์เสวยพระชาติเป็นสัตว์และบางชาติก็เป็นมนุษย์แต่ละชาติ พระองค์ได้บำเพ็ญความกรุณาและสวัสดิภาพต่อบุคคลอื่นทั้งสิ้น.

ในลัทธิหินยานสาวกของพระพุทธเจ้าถูกสั่งสอนให้เป็นพระอรหันต์มิใช่เป็นพระโพธิสัตว์ แต่มหายาน ต้องการให้สัตว์ทุกประเภท มีสภาพเหมือนพระศากยมนี ต้องการเฉลี่ยความสุขอันเกิด จากความตรัสรู้ให้สรรพ สัตว์อย่างทั่วถึง และต้องขจัดความแตกต่างกันทั้งหมดที่มีอยู่ ระหว่างความ เป็นพุทธและความเป็นสามัญมนุษย์ให้หมดสิ้นไป ความแตกต่างกันระหว่างความเป็นพระอรหันต์กับความเป็นพระโพธิสัตว์มหายาน กล่าวว่าพระอรหันต์ นั้นมุ่งเพื่อความหลุดพ้นเฉพาะตัว ส่วนพระโพธิสัตว์ปรารถนาช่วยสรรพสัตว์ จึงไม่ปรารถนาความตรัสรู้ ถ้าหาก สรรพสัตว์ยังคงอยู่ในท่ามกลางแห่งความทุกข์ มหายานจึงกล่าวว่า ความตรัสรู้นั้นจะมีประโยชน์อันใดเล่าในเมื่อ

เพื่อนของเรากำลังประสบทุกข์อยู่มหายานจึงกล่าวหาว่า หินยานนั้นถือลัทธิอัตนิยม (Egoism) เห็นแก่ตัวจัดไม่คิดช่วยบุคคลอื่น พระภิกษุสุภัทระ ได้กล่าวแก้ข้อหาของมหายานไว้อย่างน่าฟังว่า “เมื่อเราได้ศึกษาและ ทำตัวเราเองให้สมบูรณ์แล้วทั้งทางกายและจิตใจ เราจึงอาจสามารถช่วยเพื่อนเราได้และทั้งบำเพ็ญ ประโยชน์ต่อเขาได้ วัฒนธรรมอันแท้จริงทั้งหมดเกิดมาจากภายใน ความเจริญของโลกทุกอย่างต้อง เริ่มต้นจากความเจริญของตัวเอง เมื่อนึกถึงเช่นนี้แล้วขอให้ทุก ๆ คนจงปฏิบัติเพื่อความสมบูรณ์แห่งตัวเอง ทั้งขอให้เขาจงเข้าใจไว้ด้วยว่าไม่มีใครเลย อาจมีความสุขได้ในเมื่อเพื่อน ๆ ของเขายังคงประสบทุกข์ อีกนัยหนึ่ง สิ่งที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์ในความหมายสูงสุด ก็คือการปฏิบัติตนเอง บุคคลผู้ที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ได้นั้น นอกเหนือจากได้ปฏิญาณตนด้วยคำ ปฏิญาณ 4 ประการดังกล่าวแล้ว ในทศภูมิสูตรยังได้กล่าวว่า ต้องปฏิบัติในคุณธรรมต่อไปนี้เป็นลำดับ

1. ปรมุทิตา ขั้นนี้พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี เกลี้ยความสุขให้แก่สัตว์อื่น
2. วิมลา บำเพ็ญศีลบารมี
3. ปุรภาพี พิจารณาถึงสภาพอันแท้จริงของสิ่งทั้งหลายแสวงหาธรรมเพื่อช่วยสัตว์ผู้ ประสบทุกข์โดยปฏิบัติขันติบารมีธรรม
4. อริสมติ ขจัดความคิดอันผิดๆ ให้หมดสิ้นไป บำเพ็ญวิริยบารมี
5. สุหุรขย ขั้นนี้พระโพธิสัตว์มีความรู้สมบูรณ์ด้วยการปฏิบัติทานบารมีหรือสมาธิ
6. อภิมุกต เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัดในทฤษฎีปฏิจาสัมปาทเป็นขั้นแห่งปรัชญาหรือ ปัญญาบารมี
7. ทุรงคม เกิดความชำนาญในอุบายวิธีต่างแห่งปัญญา
8. อจล พระโพธิสัตว์อยู่ในสภาพที่ไม่เกิดและไม่ตายเกิดในศาสนาของพุทธ ยังภูมิแห่ง พุทธของตนให้บริสุทธิ์ปฏิบัติปณิธานบารมี
9. สาธุมติ ปรัชญาของพระโพธิสัตว์บริบูรณ์เต็มที่สามารถสั่งสอนธรรม และปลุกสัตว์ให้ ตื่นขึ้นจากอวิชชา เป็นขั้นที่บำ เพ็ญพลบารมี
10. ธรรมเมฆ เป็นการบรรลุขั้นสุดท้ายขั้นนี้ พระโพธิสัตว์มีอำนาจและลักษณะของ พระพุทธทุกประการ เป็นขั้นที่บำ เพ็ญญาณบารมีธรรม.

อนึ่ง พระโพธิสัตว์ที่มหายานนับถือกันเป็นส่วนมากนั้น ได้แก่

1. อวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ (จีนเรียกว่ากวนยิน, ส่วนญี่ปุ่นเรียกว่ากวนนออน) เป็นพระ โพธิสัตว์แห่งปัญญา เป็นที่นับถือของนิกายมหายานทุกนิกายโดยเฉพาะนิกายเท็นได, นิกายชินกอน, นิกายเซน ทั้งนี้ยกเว้นนิกายชินนิกายเดียวเพราะนิกายชินนี้นับถือแต่เฉพาะอมิตาภะพุทธเท่านั้นบท แห่งคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร เป็นบทสรรเสริญพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์มหายานนับถือกันว่า เป็น “จิตโตรส” (spiritual son) ของอมิตาภะพุทธ ดังนั้นรูปปั้นของอวโลกิเตศวรจึงมักจะมีรูป อมิตาภะพุทธปรากฏอยู่บนพระเศียร รูปของ อวโลกิเตศวรเท่าที่มาปรากฏเห็นกันบ่อยๆ ก็คือรูป

ก. ชูกวนนออน เป็นรูปหญิงสาวถือดอกบัว

ข. จูอิจิเมน กวนนอน มีพระพักตร์ถึง 11 พักตร์

ค. เสนจู กวนนอน มีหัตถ์ 1,000 หัตถ์

ง. บาโด กวนนอน มีพักตร์เป็นม้า

จ. นโยอิริน กวนนอน รูปนั่งหัตถ์ขวาเท้าแก้ม.

1. มอนจูโพธิสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แห่งความรัก ซีสิงโต หัตถ์ขวาถือดาบเพื่อตัดอวิชชา หัตถ์ซ้ายถือคัมภีร์ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นคัมภีร์ปรัชญาปารมิตา.

2. พุเกนโพธิสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญา และเมตตา ซีช้าง.

3. โกกุโซโพธิสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แห่งปัญญา รูปโกกุโซโพธิสัตว์มักจะพบในวัดของนิกาย เท็นได, ชินกอน, เซนและโดยเฉพาะนิกายเซนแล้วนับถือโกกุโซโพธิสัตว์มาก.

4. มิโรกุโพธิสัตว์ (พระศรีอารย์) ตามมติของหินยานถือว่า ต่อไปจะเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ให้ความสุข รูปที่ปรากฏในญี่ปุ่นเป็นรูปนั่ง หัตถ์ถือเจดีย์.

5. จิโซโพธิสัตว์ เป็นพระโพธิสัตว์ที่ช่วยสรรพสัตว์ที่อยู่ในสภาพทั้ง 6 คือ 1. สัตว์นรก 2. ปีศาจ 3. นักรบ 4. สัตว์ 5. มนุษย์ 6. เทวดา.

พระพุทธศาสนาหายานในทิเบต

พุทธศตวรรษที่ 9 พระพุทธศาสนาเริ่มแพร่หลายในทิเบต แต่ประวัติศาสตร์บอกแก่เราว่า พระพุทธศาสนาเริ่มแผ่ไปสู่ทิเบตราวพุทธศตวรรษที่ 11 สมัยพระเจ้าสรองตสันคัมโปปกครองทิเบต โดยพระมเหสีของพระองค์องค์หนึ่งเป็นเจ้าหญิงจันทรงพระนามว่าบันเซ่งกงจูและอีกองค์หนึ่งเป็นเจ้าหญิงเนปาลผู้ทรงพระนามว่าภฤกษีเทวีราชเทวีทั้ง 2 ได้เป็นผู้ชักนำ ให้สามเณรในพระพุทธศาสนา พระเจ้าสรองตสันคัมโปทรงส่งราชทูตามอันเชิญพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไปจากอินเดียและได้สถาปนามหาวิหารโปตละ อันเป็นที่ประทับของทะเลลามะเดี่ยวนี้ ก็วัดใหญ่อีกในทิเบต คณาจารย์ชาวอินเดียได้ข้ามภูเขาหิมาลัยนำพระพุทธศาสนาแบบมนตรยานตันตระเข้าไปเพราะลัทธินี้เป็นลัทธิที่ถูกอุปนิสัยและรสนิยมของชาวทิเบต อันเป็นชาติที่มีความเป็นอยู่ในแดนลึกลับนี้อย่างยิ่ง ลัทธิเดิมของชาวหิมาพานต์พวกนี้เป็นลัทธิบูชาเทวะลึกลับ ซึ่งเต็มไปด้วยเวทมนต์อาถรรพณ์ เรียกว่า ลัทธิบอนปะ เมื่อพระพุทธศาสนาแบบตันตระซึ่งอุดมด้วยอาคม และมนต์แพร่ไปถึง จึงได้รับการต้อนรับอย่างดีจากราชสำนักและประชาชน แต่พวกที่ยังเคร่งในลัทธิเดิมก็ยังคงทำการขัดขวางอยู่เสมอ

ต่อมามีคณาจารย์แห่งลัทธิพุทธตันตระองค์หนึ่งชื่อ ครูปัทมสมภพ เป็นชาวอินเดียภาคเหนือและเป็นผู้บรรลุมานอย่างสูง ได้ถูกอาราธนาไปทิเบต ท่านผู้นี้ได้ใช้อธิปาฏิหาริย์ยังศรัทธาปสาทะให้เกิดแก่ประชาชนเป็นอันมากและได้ทำให้รากฐานของพระพุทธศาสนามั่นคงในแดนหิมาวันต์นี้แต่ก็ได้ทำความไม่พอใจแก่เหล่าสาวกของลัทธิบอนปะมากจำ เนียรกาลล่วงมา จึงปรากฏว่ามีพระราชาทิเบตองค์หนึ่งทรงนามว่า พระเจ้าลางเกอธรรม ได้ทำพระองค์เป็นปฏิปักษ์ต่อพระพุทธศาสนา แต่ในที่สุดก็ถูกคนลอบปลงพระชนม์สวรรคต พระราชาองค์ต่อไปได้เป็น

อักษรสนูปถัมภ์ก็ทำให้พระพุทธรูปหลายไปทั่วทิเบต เรารู้จักนามของพระพุทธรูปในทิเบตอีกชื่อหนึ่งคือลัทธิลามะ คำว่า ลามะ มีความหมายว่าสูงสุดยอด พระสงฆ์ทิเบตก็เรียกว่าลามะ คล้ายกับคนไทยเรียกภิกษุว่า พระ ซึ่งมาจากคำว่า วระ แปลว่า ประเสริฐนั่นเองหลังจากอาจารย์ครูปทุมสมภพ ก็ปรากฏว่ามีอาจารย์ในลัทธิพุทธตันตระต่าง ๆ องค์กร บ้างก็ มาจากมหาวิทยาลัยนาแลนด์า วิกรมศิลา เดินทางข้ามโขดเขาห้วยละหานลำธารไปทำงานแปลคัมภีร์ ในทิเบต อักษรของทิเบตก็มีรากฐานเกิดจากภาษาสันสกฤตอาจารย์ที่สำคัญ อาทิเช่น อติศานตรักชิต เป็นต้น (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2548)

เมื่อสองขณะประมณภาพ ได้มีอัครสาวก 2 รูปสืบแทนตำแหน่งเจ้าคณะนิคายเหลือต่อ ไป ด้วยวิธีอวตาร คือ ตายแล้วกลับมาเกิดใหม่ และได้เป็นผู้ปกครองประเทศทิเบตด้วย เรียกว่า ทะไลลามะ และปันเซนลามะ ทะไลลามะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นทั้งสกลสังฆปริณายกและราชาธิราช คือเป็นผู้ปกครองทั้งฝ่ายพุทธจักรกับอาณาจักรด้วยอำนาจเด็ดขาด ส่วนปันเซนลามะมีอำนาจทาง พุทธจักรฝ่ายเดียว พระราชวังที่ประทับของทะไลลามะเรียกว่า วังโปตละ สร้างอยู่บนภูเขา ณ กรุงลัสนา อันเป็นนครหลวง ส่วนวังของปันเซนลามะ ชื่อ ตะชูลุมโป อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ห่าง ไกลไปจากนครลัสนาจนถึงปัจจุบัน ทะไลลามะสืบมาถึงองค์ที่ 14 ปันเซนลามะองค์ที่ 10 ชาวทิเบต เชื่อกันว่าทะไลลามะเป็นอวตารองค์หนึ่งของพญากอโลกิตศวรโพธิสัตว์ ส่วนปันเซนลามะเป็นอวตารภาคหนึ่งของพระอมิตาภพุทธะ ทิเบตจึงได้กลายเป็นพุทธอาณาจักรแห่งหิมวัตด้วยประการดังนี้ แม้พระพุทธรูปของทิเบตจะเป็นลัทธิพุทธตันตระ แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมนั้นทิเบตคงศึกษา หลักพระพุทธวจนะที่เป็นของฝ่ายสาวกยานและมหายานทั้งนี้เพราะธรรมทูตที่จาริกไปทิเบต

ส่วนมากเป็นอาจารย์ของมหาวิทยาลัยนาแลนด์า และวิกรมศิลาซึ่งแน่นอนละบรรดาปกรณต่าง ๆ ซึ่งนักปราชญ์อินเดียต่างก็เก็บไว้จะไม่ถูกนำ พาไปด้วยนั้นย่อมมีต้องสงสัย ดังนั้น จึงปรากฏว่าปรัชญามหา ยานศูนยตวา หิน ปรัชญามหายานอัสติวาทิน ปรัชญาฝ่ายสาวกยานตรรกวิทยาฮินดู ปรัชญาเหล่านี้จึงเป็นเรื่องของลามะชาวทิเบตเข้าใจซาบซึ้งอย่างยิ่ง อาจจะกล่าวได้ว่าผู้ที่แตกฉานเจนจบใน ปรัชญาศูนยตวา หินของนาคารชุน และปรัชญาแห่งสาวกยาน นิกายสรรวาสติวาทินนั้น ต้องได้แก่ ธรรมจารย์ทิเบตนับเป็นยอดทีเดียว ทิเบตมีวัดน้อยใหญ่ประมาณ 3,000 วัดพระสงฆ์สามเณร 2 แสนเศษ วัดที่ใหญ่ที่สุด ชั้นมหาวิหารมีวัดขนาดกลางและขนาดเล็ก ขึ้นอยู่ในปกครองหลายวัด ในวัดๆ หนึ่งมีมหาอุโบสถา การเป็นศูนย์กลางสำหรับประชุมทำสังฆกรรมและมีคณะกุฎิแบ่งเป็นคณะๆ สุดแต่วัดใหญ่หรือเล็ก ถ้าเป็นวัดใหญ่ก็มากคณะ ในแต่ละคณะมีวิหารสำหรับประชุมสวดมนต์และมีศาลาการเปรียญ สำหรับบอกพระธรรมวินัยด้วยวัดที่ใหญ่ที่สุดในทิเบตชื่อ “วัดเตรปุง” มีพระสงฆ์สามเณร 1 หมื่นรูป ในอาคารอันมโหฬารนี้ มีเสายักษ์ค้ำอยู่กว่าร้อยต้น

นอกจากนี้ พระวิหารศาลาการเปรียญตามคณะ กุฎิสามารถรองรับคนได้เป็นพันคนขึ้นไป ยังมีอยู่อีก 70 กว่าหลัง พระวิหารที่วามารถรองรับคนได้ 4-5 พันขึ้นไป มีต่างหากอีก 4 วิหารรองจากวัดเตรปุงก็คือวัดสิระ มีพระสงฆ์ 7 พันเศษ และวัด กันเด็นมีพระสงฆ์ 5 พันรูปเศษ ลามะเหล่านี้มีการครองชีพผิดกับพระภิกษุสงฆ์ทางประเทศแถบเอเชียอาคเนย์ มีสังฆ ไทย พม่า ลังกา เป็นต้น ทั้งนี้เพราะชนบทรอบนิคมและดินฟ้าอากาศที่แตกต่าง

กัน เป็นเหตุพระทิเบตต้องผ่อนผันการปฏิบัติพระวินัยลง ส่วนหลักสูตรปริยัติธรรมของทิเบต ชั้นมูลมีกำหนดเป็น 2 ปี เรียนคัมภีร์เหตุวิทยาศาสตร์ ว่าด้วยหลักการอภิปรายตามแนวตรรก สำหรับใช้ในการเป็นนักเทศน์ชั้นปฐม มีกำหนด 5-6 ปี เรียนคัมภีร์-อภิสมยาลังการ ซึ่งเป็นปกรณ์ที่อภิปรายสาระสำคัญแห่งพระปรมัตถธรรม ว่าด้วยหลักอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชั้นมัธยมมีกำหนด 3 ปี เรียนคัมภีร์มัธยมกาวตารศาสตร์ของพระจันทรกิริติ แต่ อธิบายแก้ทศबारมี ตามแนวนิกายศูนยวาท ชั้นอุดมมีกำหนด 3 ปี เรียนพระวินัยปิฎกและคัมภีร์ อภิธรรมโกศศาสตร์โดยพิสดารสรุปแล้วต้องใช้เวลาศึกษาราว 14 ปี จึงจบหลักสูตรปริยัติธรรม การสอบไล่ปริยัติธรรมใครสอบไล่ได้ดีเรียกว่า “กะชี” แบ่งประเภทเป็น “กะชี” แบบ สอบไล่ได้สนามวัด คือสอบกันภายในวัดที่ตนอยู่และประเภทสอบสนามหลวงประเภทหลังนี้ชั้น สูงสุด ต้องไปสอบต่อหน้าพระพักตร์ขององค์ทาลลามะในพระราชวัง วิธีการสอบใช้วิธีปุจฉาวิสัชนา สมมติเป็นพระสกวาทาจารย์โต้แย้งอภิปรายกันในห้องกลางคณะรัฐมนตรีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และ พระกรรมการสงฆ์ชั้นมหาเถระเป็นสักขีพยาน ผู้สอบไล่ได้ถือกันว่าเป็นเกียรติยศสูงสุด จึงสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาในประเทศทิเบตได้มีความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามาโดย ตลอด และต่อมาได้แบ่งเป็นนิกายที่สำคัญ ๆ เป็น 2 นิกายคือ 1. นิกายหมวกแดง ซึ่งมีสีแดงที่หมวกเป็นสัญลักษณ์ นิกายนี้เป็นนิกายเก่าแก่ดั้งเดิม การปฏิบัติพระธรรมวินัยก็หย่อนยาน 2. นิกายหมวกเหลือง มีชื่อเรียกว่า “เคลุกปา” เป็นนิกายตั้งขึ้นใหม่ในราวพุทธศตวรรษ ที่ 19 พ้นฟูการปฏิบัติธรรมวินัยให้เคร่งครัด นิกายนี้เป็นนิกายที่สำคัญและมีอิทธิพลมาก เพราะ เป็นรัฐบาลของทิเบต องค์ทาลลามะเป็นประมุขของนิกายนี้ (พระมหามิตร ฐิตปญโญ, ม.ป.ป)

พระพุทธศาสนาหายานในประเทศภูฏาน

ประวัติยุคเริ่มต้น ช่วง พ.ศ. 1200 พระเจ้าจกกาลโป สู้รบกับพระเจ้านเว ทางตอนใต้ของภูฏาน ทำให้พระโอรสของพระเจ้าจกกาลโปสิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระองค์จึงเลิกลูกา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะไม่ช่วยชีวิตพระโอรสของพระองค์ไว้ จากนั้นพระองค์ก็ทรงประชวร เนื่องจาก หัวหน้าภูตผีปีศาจจับวิญญาณของพระองค์ไว้ พระปัทมสัมภาวะ ได้เดินทางมาจากเนปาลเพื่อช่วย ปราบผีให้ โดยท่านขอ “ซุงมา” หรือตันตระเทวี ช่วยเหลือท่านในการปราบผี พระเจ้าจกกาลโป จึงได้พระราชทานพระธิดาผู้มีลักษณะแห่ง “ทากิณี” 21 ประการ จากนั้นท่านปัทมสัมภาวะจึงนำ นางไปยังวัชรคูหา เพื่อทำ พิธี 21 วัน ต่อมานางก็ได้ชื่อว่า “มาชิกพุมเดน” คือพระแม่องค์เดียวที่สามารถจะช่วยท่านบำเพ็ญศาสนกิจได้เป็นอย่างดี ดังนั้นพระพุทธศาสนาในภูฏาน จึงเป็นวัชรยาน เนื่องจากได้รับจากทิเบตโดยตรงเมื่อเสร็จพิธีแล้ว พระเจ้าจกกาลโปก็หายจากอาการพระประชวร จึงนิมนต์ให้ท่านปัทมสัมภาวะพำนักที่เมืองพุมธัง และปวารณาทุกอย่างที่ท่านต้องการ แต่ท่านปฏิเสธ ด้วยเหตุผลว่าอยู่ประจำ ไม่ได้ เพราะโลกทั้งโลกเป็นที่อยู่ของท่าน ก่อนจากก็ให้ภักตริย์ทั้งสองฝ่าย ประนีประนอมกันด้วยอำนาจตันตระแล้วให้รับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ

จากนั้นท่านก็ได้ จาริกในภูฏาน 20 แห่ง ประทับรอยบาทไว้เป็นปูชนียสถานของประเทศ ท่านปัทมสัมภาวะเผยแผ่ ด้วยการต่อสู้กับปีศาจร้ายจนตายหมดที่เหลือก็เป็น “ธรรมบาล 8 ตน” ซึ่งนับถือพระพุทธศาสนา

แล้วปกป้องคุ้มครองศาสนาด้วยกำเนิดนิกายดรุณปะกักคุ จากนั้นมา ปี พ.ศ. 1763 ลูกศิษย์ของ อาจารย์สังปะกยาเล เมืองดรุณราลุง ได้มาเผยแพร่หลักธรรม “นิกายดรุณปะกักคุ” ในภูฏาน ในระหว่าง ทางท่านได้ปราบปีศาจที่ทำให้ จามรีตัวหนึ่งออกลูกมีศีรษะเป็นงูได้สำเร็จ ชาวบ้านจึงเลื่อมใสและ ให้ท่านสอนหลักธรรมให้ จากนั้นท่านได้ไปเมือง ทิมพู ท่านได้พบสตรีวัย 21 ปี ซึ่งมีลักษณะทากินี 21 ประการ จึงได้แต่งงานกับนาง แล้วพานางไปอยู่ที่ทิมพู มี บุตรชาย 5 คน บุตรี 1 คน ระหว่าง นั้นท่านก็ได้สอนหลักธรรมและการปราบปีศาจจนลูกชายได้ครองเมืองทั้ง 4 เป็นผู้นำศาสนาจักร และอาณาจักรของทิเบต และสร้าง ของ สถานที่สำคัญประจำ เมืองตน ท่านมรณภาพด้วยยา พิษ ของลูกศิษย์ลามะลักปะ คู่อริเก่าส่งมาแก้แค้นท่านงาวังนัมเยล ปี พ.ศ. 2112

ท่านงาวังนัมเยล ผู้นำ นิกายดรุณปะกักคุ เป็นอวตารของคุงเคนปะทมะ การไป ระหว่างการนั่งสมาธิ 3 ปี มี รูปปั้นบิดา และเทพเจ้าปรากฏตัว และบอกให้ท่านรวบรวมอาณาจักรภูฏาน ให้เป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นจึงได้เดิน ทาง มายังภูฏาน ระหว่างทาง ก่อนวังโซเลม ผู้ครองนครกลาสา นิมนต์ให้ท่านสอนหลักธรรมและ อวยพรให้ชาวเมือง ของตน จากนั้นท่านก็ได้เดินทางต่อมายังทิมพู มีเทพเคนเยชาบามีเลนปรากฏ ตัวมาบอกท่านว่า ภูฏานต้องการให้ ท่านอยู่เพื่อป้องกันศัตรูรุกราน ท่านเดินทางไปยังพาโรแล้วสอน หลักธรรมนิกายดรุณปะกักคุอย่างเป็นทางการ แต่ ก็มีท่านสังเดลีโซนัมเยลที่เคยมาแย่งพระบรม สารริกธาตุยกพลมารุกราน แต่ก็พ่ายแพ้ไปอย่างราบคาบ ชาวเมือง กล่าวว่ามีเทพช่วยบัญชาการรบ และก็เห็นงาวังนัมเยลออกบัญชาการรบขณะนั่งสมาธิ มีฝูงแร้งรอบบินกินซากศพ ของทหารฝ่ายข้าศึกจากนั้นท่านก็ได้มอบทั้งคุของจากท่านเทวีงเพนชิน ท่านก็ได้ถวายพระอวโลกิเตศวร แกะสลัก ด้วย ไม้จันทน์ตอบแทน รูปแกะสลักนี้ศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่ ท่านสามารถรวบรวม เมืองน้อย ใหญ่ได้ จนได้ฉายาว่า ชับดรุง ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ทุกคนต้องยอมสรีรารบให้

จากนั้นก็ได้ วางรากฐานการปกครองของภูฏานด้วยกฎหมายทางพุทธจักร และทางอาณาจักร ในปี พ.ศ. 2173 ดรุณปา ลามะ ลี้ภัยจากทิเบตสู่ภูฏาน ต่อมาได้ตั้งตัวขึ้นเป็น ธรรมราชา ปกครองดินแดนด้วยระบบศาสน เทวราช มีคณะรัฐมนตรีช่วย 4 ตำแหน่ง แม้ภูฏานจะพยายามแยก ตัวอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ต่อมาก็ถูกรุกรานจาก ประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะทิเบตอยู่หลายครั้งใน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 ถึง 23 ในระยะต่อมาก็ยังถูกรุกรานโดย อังกฤษซึ่งมีอำนาจอยู่ในอินเดีย ก่อนที่จะได้เจรจาสงบศึกกัน ในปี พ.ศ. 2453 ในสมัยศตวรรษที่ 17 นักบวช ชับ ดุง นาวัง นัม เยล (Zhabdrung Ngawang Namgyal) ได้รวบรวมภูฏานให้เป็นปึกแผ่นและก่อตั้งเป็นประเทศขึ้น และในปี 2194 นักบวชชัยดุงได้ริเริ่ม การบริหารประเทศแบบสองระบบ คือ แยกเป็นฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ ภูฏานใช้ระบบการ ปกครองดังกล่าวมาเป็นเวลากว่าสองศตวรรษ จนกระทั่งเมื่อ วันที่ 17 ธันวาคม 2450 พระ คณะ ที่ปรึกษาแห่งรัฐ ผู้ปกครองจากมณฑลต่าง ๆ ตลอดจนตัวแทนประชาชนได้มารวมตัวกันที่เมืองพู นาคาเพื่อ เลือกผู้นำ การเลือกผู้นำ ในครั้งนั้นก็ได้เลือก อุเก็น วังชุก (Ugyen Wangchuck) ให้เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ

ในขณะนั้น อุเก็น วังชุก (Ugyen Wangchuck) เป็นผู้ปกครองเมืองตองซา (Trongsa) ขึ้นเป็นกษัตริย์องค์ แรกของภูฏาน โดยดำรงตำแหน่งเป็นสมเด็จพระราชาธิบดีองค์แรก แห่งราชวงศ์วังชุก (Wangchuck) เนื่องจาก คุณสมบัติที่โดดเด่นของพระองค์ตั้งแต่ครั้งยังทรงดำรง ตำแหน่งเป็นผู้ปกครองเมืองตองซา ทรงมีลักษณะความ

เป็นผู้นำและเป็นผู้นำ ที่เคร่งศาสนาและมี ความตั้งพระทัยแน่วแน่ ที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น ราชวงศ์วังชุกปกครองประเทศภูฏานมาจนถึงปัจจุบัน สมเด็จพระราชาธิบดีปัจจุบันคือ สมเด็จพระราชาธิบดีจิกมี เคเซอร์ นัมเกล วังชุก (Jigme Khesar Namgyal Wangchuck) ในช่วงแรกๆ ภูฏานรับรูปแบบการปกครองมาจากทิเบต คือ ผู้นำ ประเทศจะเป็นผู้นำ ทางศาสนาด้วย ต่อมาภายหลังได้เปลี่ยนแปลงคือ กษัตริย์ ทำหน้าที่ปกครองฝ่ายบ้านเมือง ส่วนพระสังฆราชหรือ เจ เคนโป ปกครองสงฆ์เป็นหลัก แต่ก็มีส่วน ในการปกครองประเทศด้วย โดยพระสงฆ์มี 10 ที่นั่งในสภาผู้วางรากฐานการปกครองนี้คือ ลามะ ชับดรุง งาวัง นัมเยล (Shabdrung Ngawang Namgyel; พ.ศ.2137 - 2194) การปกครอง ระบอบนี้ใช้กฎหมาย 2 ฉบับ คือ โล ทริม มิ ลู ทริมคือ กฎหมายทางใจ และชา ลุง มิ ลู ลุงคือ กฎหมายทางโลก ต่อมาวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2548 พระราชาธิบดีจิกมี ซิงเย วังชุก ทรงประกาศ เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระ มหากษัตริย์เป็นประมุขภายใต้รัฐธรรมนูญและมีคณะองคมนตรีเป็นที่ปรึกษา สภาแห่งชาติ ของ ภูฏาน เรียกว่า Tsongdu ทำหน้าที่ในการออกกฎหมาย ประกอบด้วยสมาชิก 151 คน จำ นวน106 คน มาจากการเลือกตั้งของประชาชน และอีก 55 คน มาจากการแต่งตั้งของพระมหากษัตริย์ ชาวภูฏานมีเทศกาลที่สำคัญและศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งคือ เทศกาลเตชู (Tsechu) ซึ่งจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ เพื่อระลึกถึงการกำเนิดของท่านคุรุปัทมสัมภวะผู้ได้รับการกล่าวขานว่าถือกำเนิดมาจากดอกบัว ตามความเชื่อในพระพุทธรูปศาสนานิกายวัชรยาน เทศกาลนี้จะจัดขึ้นทุกปีหมุนเวียนไปตามปฏิทินทาง จันทรคติ ในเทศกาลจะมีการแสดงระบำ หน้ากาก โดยพระลามะ ผู้แตกฉานในตำราวัชรยาน จะ สวมใส่เสื้อผ้าที่สวยงามหลากหลายด้วยหน้ากากแห่งทวยเทพ ปีศาจและเหล่าสรรพสัตว์

นิกายวัชรยานในประเทศภูฏาน พระพุทธรูปศาสนานิกายวัชรยานได้ซึมซับและหล่อหลอม ตัวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวภูฏานอย่างลึกซึ้งและแนบแน่นจนแยกไม่ออก จริงๆ แล้วอารยธรรมอย่างที่เรารู้จักในภูฏาน เริ่มต้น ในศตวรรษที่ 7 พร้อมกับการสถาปนาวัดที่ศักดิ์สิทธิ์ 2 วัด คือวัดคเคยิกชูลาคัง (Kyichu Lhakhang) และ วัดจัมเป ลาคัง (Jampe Lhakhang) ในปาโร (Paro) และบัมถัง (Bamkhang) เป็นที่กล่าวกันว่า ประเทศภูฏานได้เริ่มรู้จักและยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ก่อนการสร้างวัดที่เก่าแก่ที่สุด 2 วัด ในศตวรรษที่ 7 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นเสียอีก ซึ่ง เป็นเรื่องที่ต้องยกความดีความชอบให้แก่พระมหากษัตริย์คือพระเจ้าซองส์เต็น แคมโป (Songsten Campo) แห่งทิเบต โบราณสถานเอกสารเก่าแก่รวมถึงการเล่าเหตุการณ์ในอดีตปากต่อปาก สามารถยืนยันและเชื่อมโยงปะติดปะต่อเรื่องราวเหล่านี้ ย้อนหลังไปในอดีตถึง 2-3 ร้อยปี ถึงอย่างไร ก็ตาม พระพุทธศาสนาก็ได้หยั่งรากลงอย่างมั่นคงในภูฏาน ตั้งแต่ศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา เมื่อท่าน ปัทมสัมภวะ (Padmasambhava) ผู้บูชาลัทธิเทพเจ้าแห่งนิกายวัชรยาน ชาวอินเดียผู้ยิ่งใหญ่ ได้มาเยือนประเทศภูฏานหลายครั้ง และได้ทิ้งมรดกวัฒนธรรมประเพณีอันมีค่าอันหาที่เปรียบมิได้ ไว้ให้แก่ประเทศภูฏาน ท่านปัทมสัมภวะหรือที่ชาวประชาเรียกท่านว่า ท่านคุรุ रिम्โปเช (Guru Rimpoche) ได้นำลัทธิวัชรยาน หรือพระพุทธศาสนานิกายวัชรยานมาสู่ทิเบตและภูฏาน จนได้รับการเคารพนับถือสูงยิ่งโดยชาวภูฏานว่าเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ 2 พร้อมทั้ง

สถานที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ เช่น สถานที่บำเพ็ญสมาธิที่ได้รับการเคารพบูชา สถานที่แห่งนี้ได้มีนักแสวงบุญจากทั่วประเทศ ไปเยี่ยมเยียนอยู่ตลอดปีในทิเบตภาคกลาง ในช่วงระยะเวลา 50 ปีแรกของศตวรรษที่ 13 ท่านฟาโจ ดูกอม ชิงโป (Phajo Dugom Shingpo) สาวกผู้ศรัทธาในนิกายนี้ ได้เดินทางมายังภูฏานและได้สถาปนาลัทธิ ดรุกปา กักยูปะ (Drukpa Kagyupa) ดังนั้นพอล่วงมาถึงศตวรรษที่ 17 ลัทธิดรุกปากี้ได้รับการสถาปนาเป็นศาสนาประจำชาติภูฏานอย่างสมบูรณ์ โดยท่านชับดรุง นะวัง นัมกเยล (Shubdrung Nawang Mumgyel) ซึ่งได้ทำการรวมชาติให้เป็นปึกแผ่นไปพร้อมกันด้วย トラバถึงปัจจุบัน ลัทธิดรุกปา กัก ยูปะ ก็ยังคงเป็นศาสนาประจำชาติต่อเนื่องกันมาจนเป็นประเทศที่พระพุทธศาสนามีอิทธิพลเหนือ ประชาชนชาวภูฏาน ถึงกระนั้นก็ตาม นิกายนะยิงมาปะ(Nyingmapa sect) ก็ยังสามารถเรียก ศรัทธาจากประชาชนได้มากเหมือนกัน และก็มี การปฏิบัติตามอยู่ทั่วไป ชื่อพื้นเมืองของประเทศ ที่ ชาวบ้านเรียกขานประเทศของตนเองว่า “ดรุก ยูล” (Druk Yul) จึงมีความหมายว่า “ประเทศของ ดรุกปา” ซึ่งแปลงมาจาก “นิกายดรุกปา” ของพระพุทธศาสนานั้นเอง

สรุป

พระพุทธศาสนาในสายมหายานมีวิธีการปฏิบัติและทัศนคติที่แตกต่างจากคณะสงฆ์เถรวาทมีจุดกำเนิดจากประเทศอินเดียหลังสมัยพุทธกาลได้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแถบเอเชียในหลายๆประเทศไม่ว่าจะเป็นเนปาลทิเบตภูฏานซึ่งสามารถได้ว่าการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหายานมีการบำเพ็ญบารมีเป็นพระโพธิสัตว์และมีวัตรปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปในหลายๆฝ่ายและมีการบำเพ็ญบารมีเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าหรือมาเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อปลดปล่อยตนออกจากทุกข์และสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้เพราะฉะนั้นในลักษณะอุดมคติของมหายานจึงมีความเมตตาสูงและสามารถที่จะบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้าได้และสิ่งสำคัญของพระพุทธศาสนาในมหายานที่ผู้เขียนในยกตัวอย่างในประเทศอื่น ๆซึ่งเว้นประเทศไทยไว้เพราะในที่อื่นนั้นมีความโดดเด่นในเรื่องของพระพุทธศาสนาในมหายานมากกว่าเถรวาทแตกต่างจากประเทศไทยพอสมควรเพราะฉะนั้นการศึกษาในลักษณะมหายานจึงสามารถที่จะบรรลุธรรมและปฏิบัติธรรมตามคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ดี

เอกสารอ้างอิง

- นายวรรณะ มูลขำ. (2545). *ร่องรอยและอิทธิพลของคติพระพุทธศาสนาในมหายานที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมพื้นบ้านในจังหวัดเชียงใหม่* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ภาควิชาโบราณคดี). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ผาสุก อินทรารุช. (2543). *พุทธปฏิมาฝ่ายมหายาน*. กรุงเทพมหานคร: อักษรสมัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (ม.ป.ป). *พระพระพุทธศาสนาในเอเชีย*.
- พระมหามิตร วิฑิตพลโย. (ม.ป.ป). *พระพระพุทธศาสนาในมหายาน*. ขอนแก่น: หจก.โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.

วศิน อินทสระ. (2546). *พุทธปรัชญามหายาน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

วศิน อินทสระ. (ม.ป.ป). *พุทธปรัชญามหายาน*.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2568). *มหายาน*. สืบค้น 30 มกราคม 2568 จาก <http://th.wikipedia.org/wiki/>.

ส. ศิวรักษ์. (ม.ป.ป). *ความเข้าใจในเรื่องมหายาน*.

สุชาติ หงษา. (ม.ป.ป). *ประวัติศาสตร์พระพุทธรูปศาสนาจากอดีตสู่ปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (ม.ป.ป). *ความ (ไม่) รู้เรื่องพระพุทธรูปศาสนาในกฎหมาย*.

เสถียร โพธิ์นันทะ. (2548). *ปรัชญามหายาน*. นครปฐม: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (ม.ป.ป). *พระพุทธรูปศาสนาพุทธมหายาน*.